

Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων, Πεδίον Άρεως, Βόλος, 38334,
<http://www.ldsa.gr> / <http://www.demography-lab.prd.uth.gr>

Ελλάδα, δημογραφικές εξελίξεις και δημογραφικές προκλήσεις

Βύρων Κοτζαμάνης*

Η Ελλάδα στα τέλη της δεκαετίας του 2010, δημογραφικά, διαφέρει σημαντικά από αυτήν της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου. Είμαστε περισσότεροι απ' ό,τι το 1950, αλλά, ταυτόχρονα, ζούμε πολύ περισσότερα χρόνια, είμαστε πιο γερασμένοι, κάνουμε λιγότερα παιδιά και λιγότερους γάμους, χωρίζουμε πιο εύκολα, η δομή των νοικοκυριών και των οικογενειών μας έχει αλλάξει ριζικά, είμαστε εξαιρετικά άνισα κατανομημένοι στον χώρο και ταυτόχρονα ο πληθυσμός μας από σχετικά «εθνικά ομοιογενής» συμπεριλαμβάνει σήμερα 900.000 περίπου αλλοδαπούς που ζουν μόνιμα στη χώρα μας. Ταυτόχρονα, οι δημογραφικές εξελίξεις τις άμεσα επόμενες δεκαετίες θα οδηγήσουν σε μια επιτάχυνση της γήρανσης και σε μια μείωση, μικρότερη ή μεγαλύτερη, του πληθυσμού μας. Οι επιπτώσεις τόσο των προαναφερθεισών αλλαγών, όσο και αυτών που αναμένονται, είναι πολλαπλές, και έχουν αρχίσει ήδη να μας προβληματίζουν. Αρχίζουμε, έστω και καθυστερημένα, να καταλαβαίνουμε ότι η Δημογραφία αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για το μέλλον μας, παράγοντα που δεν έχουμε πλέον την πολυτέλεια να υποτιμούμε καθώς το «δημογραφικό» είναι σήμερα μια από τις μεγάλες προκλήσεις που καλούμαστε να αντιμετωπίσουμε. Στο άρθρο αυτό εκτίθενται συνοπτικά οι σημαντικότερες μεταπολεμικά αλλαγές στον πληθυσμό μας -ως και αυτές που αναμένουμε τις επόμενες δεκαετίες-, και, επισημαίνεται η αναγκαιότητα της διαμόρφωσης μιας συνεκτικής δημογραφικής πολιτικής, που απαιτεί, εκτός των άλλων, και την ενίσχυση της δημογραφικής έρευνας και παιδείας.

1. Ο πληθυσμός της Ελλάδας, παρόν και παρελθόν¹

Ο πληθυσμός της Ελλάδας κατά τη μεταπολεμική περίοδο (**Πίνακας 1**) αυξήθηκε κατά 3,1 εκατομμύρια. (7,6 εκατ. το 1951, 10,7 το 2018). Η αύξηση αυτή προήλθε αποκλειστικά από την αύξηση του πληθυσμού των 15 ετών και άνω, καθώς το πλήθος το 0-14 ετών μειώθηκε κατά 600 χιλιάδες περίπου, ενώ αντίθετως οι >15 ετών αυξήθηκαν κατά 3,7 εκατομμύρια (+67% σε σχέση με το 1951). Ανάμεσα στο 1951 και το 2018 όμως οι άνω των 65 ετών και οι > 85 ετών αυξήθηκαν πολύ ταχύτερα από τους 15-64 ετών: το πλήθος της πρώτης ομάδας τετραπλασιάστηκε, το πλήθος των 85+ πολλαπλασιάστηκε επι 11, ενώ οι 15-64 ετών αυξήθηκαν μόνον κατά 64%. Το αποτέλεσμα των πρότερων μεταβολών ανάμεσα στο 1951 και το 2018 ήταν η γήρανση του συνολικού πληθυσμού που αποτυπώνεται στην δημογραφική μας πυραμίδα αύξηση της μέσης ηλικίας του κατά 14 έτη (30,2 το 1951 44,2 σήμερα) και, εν μέρει, και στην αύξηση της μέσης ηλικίας του πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας (15-64 ετών) που από 35 έτη το 1951 αυξήθηκε στα 41,5 έτη το 2018 (+ 6,3έτη) .

Την ίδια περίοδο

1) Ο πληθυσμός μας έχει αστικοποιηθεί ταχύτατα καθώς σχεδόν το 75% κατοικεί πλέον σε αστικές περιοχές (έναντι του 38% το 1951) και έχει συγκεντρωθεί σε ένα εξαιρετικά περιορισμένο τμήμα της συνολικής επιφάνειας με τη δημιουργία δύο μεγάλων μητροπολιτικών περιοχών (Αθήνας και Θεσσαλονίκης),

2) Έχει αυξηθεί κατά περίπου 15 έτη η μέση προσδοκώμενη χρόνο ζωής στη γέννηση («γήρανση εκ των «άνω»),

3) Έχει περιορισθεί η γονιμότητα/γεννητικότητα (γήρανση εκ των «κάτω») με αποτέλεσμα οι γεννήσεις το 2018 να είναι σχεδόν οι μισές από αυτές των αρχών της δεκαετίας του 1950 οι δε γυναίκες που γεννήθηκαν το 1980 να κάνουν λιγότερα παιδιά από τις προηγούμενες γενεές. Ειδικότερα, οι γυναίκες που γεννήθηκαν το 1935 έφεραν στον κόσμο 2,3 παιδιά (αναπαραγόμενες οριακά αν λάβει κανείς υπόψη και την θνησιμότητα της εποχής), αυτές που γεννήθηκαν το 1960 1,95 και αυτές που γεννήθηκαν το 1980 μόλις 1,5 κατά μέσο όρο. Παράλληλα, στις γυναίκες που γεννήθηκαν μετά το 1965 αυξάνεται συνεχώς το ποσοστό των άτεκνων και άγαμων, των γεννήσεων εκτός γάμου και η ένταση των διαζυγίων

Καθηγητής, Δ/ντής του Εργαστηρίου Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων (ΕΔΚΑ), ΤΜΧΠΠΑ, Παν. Θεσσαλίας, e-mail: bkotz@prd.uth.gr

4) Έχει αυξηθεί σημαντικά αριθμός των θανάτων λόγω της γήρανσης του πληθυσμού μας (οι θάνατοι το 2018 είναι 2,2 περισσότεροι από αυτούς που καταγράφονται στις αρχές της δεκαετίας του 1950).

5) Το φυσικό ισοζύγιο από θετικότητα στις αρχές της δεκαετίας του 1950 (+ 95.000) να αλλάξει πλέον πρόσημο την τελευταία δεκαετία και να γίνει αρνητικό (-38.000 το 2018).

6) Ο πληθυσμός μας από σχετικά «εθνικά ομοιογενής» μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο (οι μη έχοντες την ελληνική υπηκοότητα το 1951 ήταν λίγες δεκάδες χιλιάδες) συμπεριλαμβάνει σήμερα περίπου 900.000 αλλοδαπούς η τεράστια πλειοψηφία των οποίων προέρχεται από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες και τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές του πλανήτη μας.

Οφείλουμε ταυτόχρονα να επισημάνουμε ότι οι πρότερες μεταβολές² ανάμεσα στις αρχές της δεκαετίας του '50 και στα τέλη της τρέχουσας δεκαετίας δεν είχαν πάντα το ίδιο πρόσημο, δεν συντελέστηκαν με τον ίδιο ρυθμό και δεν ήταν γραμμικές. Αν πχ. η μείωση του ειδικού βάρους των <15 ετών, η αύξηση % των ηλικιωμένων και των υπερήλικων, του αριθμού των θανάτων και των εκτός γάμου γεννήσεων ως και της μέσης προσδοκώμενης ζωής στην γέννηση ήταν συνεχείς, το αυτό δεν ισχύει για άλλα μεγέθη. Έτσι, πχ ο πληθυσμός μας που αυξανόταν μέχρι 2011 -αν και με διαφοροποιημένους ανά περίοδο ρυθμούς- άρχισε να μειώνεται μόνον τα τελευταία έτη. Τα μεταναστευτικά ισοζύγια (είσοδοι -έξοδοι) που μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 70 ήταν αρνητικά, άλλαξαν πρόσημο στη συνέχεια (θετικά) για να γίνουν εκ νέου αρνητικά μετά το 2010 ενώ τα φυσικά ισοζύγια (γεννήσεις -θάνατοι) έγιναν αρνητικά μόνον μετά το 2010. Οι γεννήσεις παρέμειναν σε υψηλά σχετικά επίπεδα μέχρι το 1980, για να μειωθούν ταχύτατα την επόμενη δεκαετία, να σταθεροποιηθούν για μια 20ετία, και να συρρικνωθούν εκ νέου ταχύτατα την τελευταία δεκαετία. Η συγκέντρωση του πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα ήταν ταχύτερη τις τέσσερις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, η ένταση των μετακινήσεων μειώθηκε στην συνέχεια, ενώ την τελευταία δεκαετία οι μετακινήσεις προς τον αστικό και περι-αστικό χώρο μηδενίστηκαν ενώ αναδεικνύεται και μια τάση εξόδου από τα αστικά κέντρα.

Οι προαναφερθείσες αλλαγές³ άλλαξαν ριζικά το δημογραφικό μας τοπίο. Έτσι,

i) Η χώρα μας είναι σχετικά γερασμένη καθώς το 22 % σχεδόν των κατοίκων της είναι πλέον >65 ετών και το % των 85+ εγγίζει το 3,5% (0,04% το 1951, 3,3 % σήμερα). Ταυτόχρονα για πρώτη φορά στην δημογραφική ιστορία μας, ο πληθυσμός των ατόμων ηλικίας 0-14 ετών από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 υπολείπεται αυτού των 65 ετών και άνω (το 2018 οι 65 ετών και άνω είναι κατά 800.000 περισσότεροι από τα άτομα 0-14 ετών).

ii) Έχουμε μια υπέρ-συγκέντρωση του πληθυσμού σε ένα εξαιρετικά περιορισμένο τμήμα της συνολικής επιφάνειας της χώρας μας ενώ ταυτόχρονα 3 σχεδόν στους 4 κατοίκους ζει πλέον στις μητροπολιτικές περιοχές Αθηνών και Θεσσαλονίκης και σε μια δεκάδα μεγάλων αστικών κέντρων και την άμεση περιφέρεια τους. Οι αλλαγές αυτές είναι προφανώς αποτέλεσμα του μεταπολεμικού μοντέλου ανάπτυξης και έχουν/θα συνεχίσουν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις σε πλήθος πεδίων. Οι τάσεις εξόδου από τα αστικά κέντρα την περίοδο της κρίσης ακόμη και αν ενισχυθούν με κάποια μέτρα (ενίσχυση πχ. νέων για εγκατάσταση και δραστηριοποίησή τους στον ύπαιθρο χώρο) δεν πρόκειται να αλλάξουν ριζικά τον πληθυσμιακό χάρτη της Ελλάδας τις άμεσα επόμενες δεκαετίες.

iii) Η δομή των νοικοκυριών και των οικογενειών μας έχει αλλάξει ριζικά. Η μείωση της γαμηλιότητας και της γεννητικότητας/γονιμότητας, η αύξηση των εκτός γάμου γεννήσεων και των διαζυγίων και η ανάδειξη νέων μορφών συμβίωσης (βλ. σύμφωνα συμβίωσης) είχαν σημαντικές επιπτώσεις. Ειδικότερα: εξαφανίστηκαν σχεδόν οι διευρυμένες οικογένειες, οι πολύτεκνες οικογένειες και προφανώς και τα πολυμελή νοικοκυριά καθώς οι τρίτες και τέταρτες γεννήσεις από το 15% και 25% του συνόλου των γεννήσεων στις αρχές της δεκαετίας του '50, αποτελούν σήμερα αντίστοιχα το 10 και 8%. Η μικρή σε μέγεθος πυρηνική οικογένεια που προκύπτει από γάμο είναι μεν κυρίαρχη ακόμη αλλά το % των ζευγαριών που συμβιώνουν χωρίς γάμο αυξάνεται σταθερά και οι συμβιώσεις με σύμφωνο ξεπερνούν τις 4.000 αποτελώντας σχεδόν το 10% των πρώτων γάμων που τελούνται ετησίως στην χώρα μας, ενώ το ποσοστό των παιδιών που ζει με γονείς που δεν έχουν ποτέ παντρευτεί αυξάνεται συνεχώς. Αυξάνεται παράλληλα ο αριθμός των μονογονεϊκών οικογενειών (που αποτελούνται συνήθως από γυναίκες), ως αποτέλεσμα της αύξησης των διαζυγίων και των εκτός γάμου γεννήσεων που από 2% το 1990 εγγίζει πλέον το 10% ως και ο αριθμός των άτεκνων ατόμων (>20% σχεδόν των γυναικών που γεννήθηκαν στα τέλη της δεκαετίας του 1970 δεν θα αποκτήσουν ένα παιδί). Αυξάνεται τέλος και η μέση ηλικία όσων γυναικών έχουν αποκτήσει ένα πρώτο παιδί (>31 έτη το 2018 έναντι 26 ετών στα τέλη της δεκαετίας του '80 και 29 ετών την δεκαετία του 1950) και προφανώς άλλαξε ριζικά και η κατανομή των γεννήσεων ανά ηλικία της μητέρας⁴ καθώς, ενώ τέσσερις δεκαετίες πριν το 50% σχεδόν των γεννήσεων προέρχονταν από μητέρες μικρότερες των 30 ετών, το 2018, το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται στο 1/3. Επομένως, οι οικογενειακές δομές μας σήμερα διαφοροποιούνται σημαντικά αυτών του πρόσφατου παρελθόντος, και κατ'επέκταση, τα νέα οικογενειακά πρότυπα που αναδύονται απαιτούν νέες προσεγγίσεις σχετικά με τον σχεδιασμό και την υλοποίηση των προτεραιοτήτων στη διαμόρφωση της όποιας δημογραφικής πολιτικής.

Οι προαναφερθείσες αλλαγές (αστικοποίηση, γήρανση του πληθυσμού, πτώση της γονιμότητας και της γαμηλιότητας, συρρίκνωση των φυσικών ισοζυγίων, αύξηση του ποσοστού των αλλοδαπών, αλλαγές των οικογενειακών δομών....) χαρακτηρίζουν στον ένα ή άλλο βαθμό όλες τις ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες. *Η χώρα μας, δεν αποτελεί επομένως μια «ειδική περίπτωση», αν και χαρακτηρίζεται από κάποιες ιδιαιτερότητες, που συνοψίζονται στη συνέχεια. Η Ελλάδα:*

1) Είχε εντονότερους ρυθμούς αστικοποίησης 2) δεν γνώρισε την μεταπολεμική «έκρηξη» των γεννήσεων (“baby-boom”) που σημάδεψε την πλειοψηφία των ανεπτυγμένων χωρών του πλανήτη 3) είχε -και έχει - ένα πολύ χαμηλό ποσοστό γεννήσεων εκτός γάμου, ενώ ταυτόχρονα η συσχέτιση ανάμεσα στον γάμο και την τεκνογονία είναι ακόμη ισχυρή και υπάρχει ακόμη εν μέρει μια «αρνητική» εικόνα για τα εκτός γάμου παιδιά και την άγαμη μητέρα 4) η ένταση της διάλυσης των έγγαμων συμβιώσεων είναι ιδιαίτερα χαμηλή (αν και με ανοδικές τάσεις) 5) τα ποσοστά συγκατοίκησης των νέων πριν το γάμο είναι ακόμη χαμηλά και η ηλικία αποχώρησής τους από την οικογενειακή εστία ήταν –και παραμένει- από τις υψηλότερες στην Ευρώπη (κοινό σημείο με τις άλλες χώρες του ευρωπαϊκού νότου) 6) Η μέση ηλικία στην απόκτηση των παιδιών είναι από τις υψηλότερες στην Ευρώπη και η Ελλάδα με βάση το συγχρονικό δείκτη γονιμότητας εντάσσεται στην ομάδα εκείνη των ευρωπαϊκών χωρών με την χαμηλότερη γονιμότητα (1,30-1,40 παιδιά/γυναίκα) ενώ ταυτόχρονα το ποσοστό των άτεκνων γυναικών αυξάνεται ταχύτατα και στις νεότερες γενεές -γυναίκες που γεννήθηκαν γύρω από το 1975- είναι από τα υψηλότερα στην Ευρώπη (κοινό σημείο με τις άλλες χώρες του ευρωπαϊκού νότου και τις γερμανόφωνες χώρες).

Τέλος, ανάμεσα στις «ιδιαιτερότητες» θα πρέπει να αναφέρουμε και την μακρόχρονη και ιδιαίτερα έντονη οικονομική κρίση και τις επιπτώσεις στην πορεία των βασικών δημογραφικών μεταβλητών. Στο σημείο αυτό θα πρέπει όμως να τονίσουμε ότι ενώ η αλλαγή πρόσημου στην μετανάστευση (από + την περίοδο 1980-2010 σε – τα τελευταία έτη) ήταν άμεσο αποτέλεσμα της κρίσης (όπως και η αύξηση των πιθανοτήτων θανάτου από αυτοκτονίες και η επιδείνωση της υγείας τμήματος του πληθυσμού), η χαμηλή γονιμότητα δεν είναι δυνατόν να αποδοθεί αποκλειστικά στην κρίση καθώς έχει ιστορικό βάθος (αφορά όλες τις γενεές που γεννήθηκαν μετά το 1935 και χαρακτηρίζει τις τέσσερις τελευταίες δεκαετίες). Η τρέχουσα κρίση αφενός μεν ενίσχυσε τις προ-υπάρχουσες τάσεις της αναπαραγωγής (συνεχιζόμενη αύξηση της μέσης ηλικίας στην τεκνογονία, διατήρηση των δεικτών συγχρονικής γονιμότητας σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα, πτώση της γονιμότητας των γενεών) αφετέρου δε καθιστά δυσκολότερη την αναστροφή τους.

2) Το μέλλον: οι προβολές του πληθυσμού της Ελλάδας στον ορίζοντα του 2050

Οι αναμενόμενες εξελίξεις σε μεγάλο βαθμό προσδιορίζονται από την υφιστάμενη σήμερα κατάσταση, καθώς το σύστημα «πληθυσμός» χαρακτηρίζεται από σημαντικές αδράνειες. Το μοναδικό εργαλείο που μας επιτρέπει να έχουμε μια σαφή εικόνα για το πώς θα μεταβληθεί ο πληθυσμός μας είναι οι προβολές. Οι προβολές αυτές βάσει εναλλακτικών σεναρίων είναι ασκήσεις γενίκευσης που επιτρέπουν, παρόλα τα σχετικά περιθώρια αβεβαιότητας που αυξάνονται όσο απομακρυνόμαστε από το έτος εκκίνησης (ιδιαίτερα όσον αφορά την μετανάστευση), να οριοθετήσουμε τα πεδία του πιθανού και να λάβουμε μέτρα. Είναι δε σε όλες τις χώρες ένα απαραίτητα εργαλείο για την άσκηση πολιτικών καθώς ο όποιος αναπτυξιακός, οικονομικός, κοινωνικός και σχεδιασμός και προγραμματισμός δεν είναι δυνατόν να μην λαμβάνει υπόψη του τη παράμετρο «πληθυσμός» (μέγεθος, κατανομή του ανά ηλικία/ κατανομή του στον χώρο).

Τα κύρια ευρήματα των προβολών που διεξήγαμε πρόσφατα για την χώρα μας στο Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων του Παν. Θεσσαλίας⁵ συνοψίζονται στα εξής⁶

1) Η μείωσή του πληθυσμού την επόμενη τριακονταπενταετία αναμένεται να είναι συνεχής, αν και με διαφοροποιημένους ανά σενάριο/περίοδο ρυθμούς. Τα έξι σενάρια μας δίδουν:

i) Πληθυσμό το 2035 που θα κυμαίνεται από 10,4 έως 9,5 εκατ. έναντι 10,85 εκατ. το 2015, ήτοι μειώσεις από 0,44 έως και 1,4 εκατ. σε απόλυτες τιμές (και από -4,1 έως και -12,4%)---

ii) Πληθυσμό το 2050 που θα κυμαίνεται από 10,0 έως 8,3 εκατ. έναντι 10,85 εκατομ. το 2015, ήτοι μειώσεις σε απόλυτες τιμές από 0,8 έως και 2,5 εκατ. (από -7,3 έως και -23,4%)

Ειδικότερα, τα φυσικά ισοζύγια (γεννήσεις-θάνατοι) σε όλα τα σενάρια και σε όλες σχεδόν τις πενταετίες αναμένεται να είναι -αν και με μεγάλες διακυμάνσεις- αρνητικά⁷, ενώ η φαινόμενη μετανάστευση (είσοδοι - έξοδοι) ανά πενταετίες περιόδους σε τέσσερα από τα έξι σενάρια είναι θετική (αν και με σημαντικές διακυμάνσεις) ενώ σε δύο είναι αρνητική. Είναι ταυτόχρονα προφανές ότι τα μεταναστευτικά ισοζύγια θα παίξουν καθοριστικό ρόλο καθώς, αν παραμείνουν αρνητικά, ο αναμενόμενος πληθυσμός της χώρας μας θα είναι τόσο το 2035 όσο και το 2050, μικρότερος από τους προαναφερθέντες.

Εκτός όμως από τις διαφορές σε απόλυτα μεγέθη του συνολικού πληθυσμού ανά σενάριο, σημαντικές αλλαγές αναμένονται και στην ηλικιακή του δομή⁸, καθώς:

- **Το 2035** το ποσοστό των > 65 ετών και των >85 ετών στον συνολικό πληθυσμό (20,9 και 3% το 2015) αναμένεται να κυμανθεί από 27,9% -27,2% για τους πρώτους και 4,1%- 4,5% για τους δεύτερους, ενώ τα ποσοστά των νέων (0-14 και 0-18 ετών) αντίστοιχα από 11,0% έως 12,4% και από 15,8% - 14,2%
- **Το 2050** το ποσοστό των > 65 ετών και των >85 ετών στον συνολικό πληθυσμό (20,9 και 3% το 2015) αναμένεται να κυμανθεί από 33,1% -30,3% για τους πρώτους και 6,5%-4,9% για τους δεύτερους, ενώ τα ποσοστά των νέων (0-14 ετών και 0-18 ετών) από 14,8% έως 12,0% για τους πρώτους και από 19% - 15,4% για την δεύτερη ομάδα αντίστοιχα.

Η συρρίκνωση του συνολικού πληθυσμού που καταγράφεται σε όλα τα σενάρια και η συνεχιζόμενη γήρανσή του προφανώς αναμένεται να έχουν άμεση επίπτωση και στον πληθυσμό εργάσιμης ηλικίας ο οποίος φθίνει συνεχώς. Ειδικότερα, το 2035 το ποσοστό των 15-64 στο συνολικό πληθυσμό (65% το 2015), θα κυμανθεί από 60 έως 61% στο τέλος δε της προβολικής περιόδου (2050) από 54 έως 56,5%. Η μείωση επιταχύνεται σε όλα τα σενάρια μετά το 2030, η επιτάχυνση δε αυτή οφείλεται κυρίως σε δυο λόγους: στην προοδευτική είσοδο στην ομάδα του πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας των ολιγοπληθών γενεών >2010 και στην προοδευτική έξοδο από την ομάδα αυτή των πολυπληθέστερων γενεών των ετών 1955 -1975. Η μείωση αυτή θα επηρεάσει προφανώς και τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό (4,7 εκατ. το 2015), ο οποίος ενδέχεται το 2035 να υπολείπεται, αυτού του 2015 (ευνοϊκότερο/ δυσμενέστερο σενάριο) κατά 0,5-1 εκατ., το δε 2050 κατά 1,1 -1,7 εκατ..

3) Οι δημογραφικές προκλήσεις.....

Οι δημογραφικές μας μεταπολεμικά εξελίξεις ως ένα βαθμό επηρεάζουν, όπως προαναφέραμε και το άμεσο μέλλον, οι δε προβολές του πληθυσμού μας το επιβεβαιώνουν δημιουργώντας έντονες, ανησυχίες. Η ανόρθωση επομένως της δημογραφίας μας απαιτεί προφανώς μέτρα και παρεμβάσεις στα πλαίσια μιας συνεκτικής δημογραφικής πολιτικής. Στο σημείο δε αυτό οφείλουμε να επιστημονούμε ότι στη χώρα μας, σε αντίθεση με την πλειονότητα των ανεπτυγμένων χωρών του πλανήτη μας με κοντινές δημογραφικές εξελίξεις :

1) δεν υπήρξε -και δεν υπάρχει ακόμη- μια ενεργή δημογραφική πολιτική (και προφανώς και επιτελικές δομές για την παρακολούθηση των εξελίξεων και την λήψη μέτρων/ συντονισμό των δράσεων / αξιολόγηση των αποτελεσμάτων σε επίπεδο κεντρικής και περιφερειακής διοίκησης).

2) η δημογραφική παιδεία, εκπαίδευση και έρευνα (ως και η εκλαϊκευμένη διάχυση των αποτελεσμάτων της), αναγκαίες προϋποθέσεις για την διαμόρφωση μιας δημογραφικής πολιτικής είναι ελλειμματικές. Αναδεικνύεται ταυτόχρονα μια έντονη αντίφαση : από την μια μεριά έχουμε την αύξηση του ενδιαφέροντος για τα δημογραφικά μας δρώμενα τόσο από τους πολιτικούς, τα ΜΜΕ και την κοινή γνώμη, όσο και πλήθος προερχομένων από διαφορετικά πεδία επιστημόνων (οι οποίοι όμως, συνήθως, δεν διαθέτουν τα αναγκαία εφόδια για τη διεύθυνση στη δημογραφική πραγματικότητα και την ανάλυση των δημογραφικών φαινομένων) ενώ από την άλλη η έρευνα σε θέματα που άπτονται των πληθυσμιακών μας εξελίξεων (ειδικότερα δε η δημογραφική έρευνα⁹) στη χώρα μας, σε αντίθεση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, διανύει τα πρώτα της βήματα.

Η αναγκαιότητα της ανάπτυξης της έρευνας και της απόκτησης δημογραφικής παιδείας είναι προφανής (αν η γνώση αναδεικνύει προβλήματα, η αγνοία δεν μπορεί να τα λύσει..), όπως προφανής είναι και η αναγκαιότητα λήψης μέτρων στο πλαίσιο μιας δημογραφικής πολιτικής (γεγονός που έχει ακόμη μια φορά επισημανθεί και στο πόρισμα της Διακομματικής Επιτροπής της Βουλής που κατατέθηκε και συζητήθηκε στην Ολομέλειά της πρόσφατα (--5/3/2018-)¹⁰. Ας ελπίσουμε ότι τα πορίσματα της Επιτροπής αυτής θα αξιοποιηθούν τονίζοντας ακόμη μια φορά ότι η «Δημογραφία» αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για το μέλλον μας, παράγοντα που δεν έχουμε πλέον την πολυτέλεια να υποτιμούμε.. **Οι έχοντες την ευθύνη σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων σε πλήθος πεδίων σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο δεν είναι επομένως δυνατόν να παραμένουν θεατές των δημογραφικών μας εξελίξεων, να μην έχουν σαφή εικόνα για τις επιπτώσεις τους και το εύρος το επερχόμενων αλλαγών, και, προφανώς να μένουν αδιάφοροι. Με ιδιαίτερο επομένως ενδιαφέρον αναμένονται και οι θέσεις των πολιτικών φορέων για το θέμα αυτό επ' ευκαιρία και των επερχόμενων εθνικών εκλογών.**

Όλα τα τεύχη διατίθενται στο site του ΕΔΚΑ <http://www.ldsa.gr/>

ISSN: 1791-5880

Δημογραφικά Νέα, No 33,2018, Περιοδική Έκδοση του Εργαστηρίου Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων του Παν. Θεσσαλίας

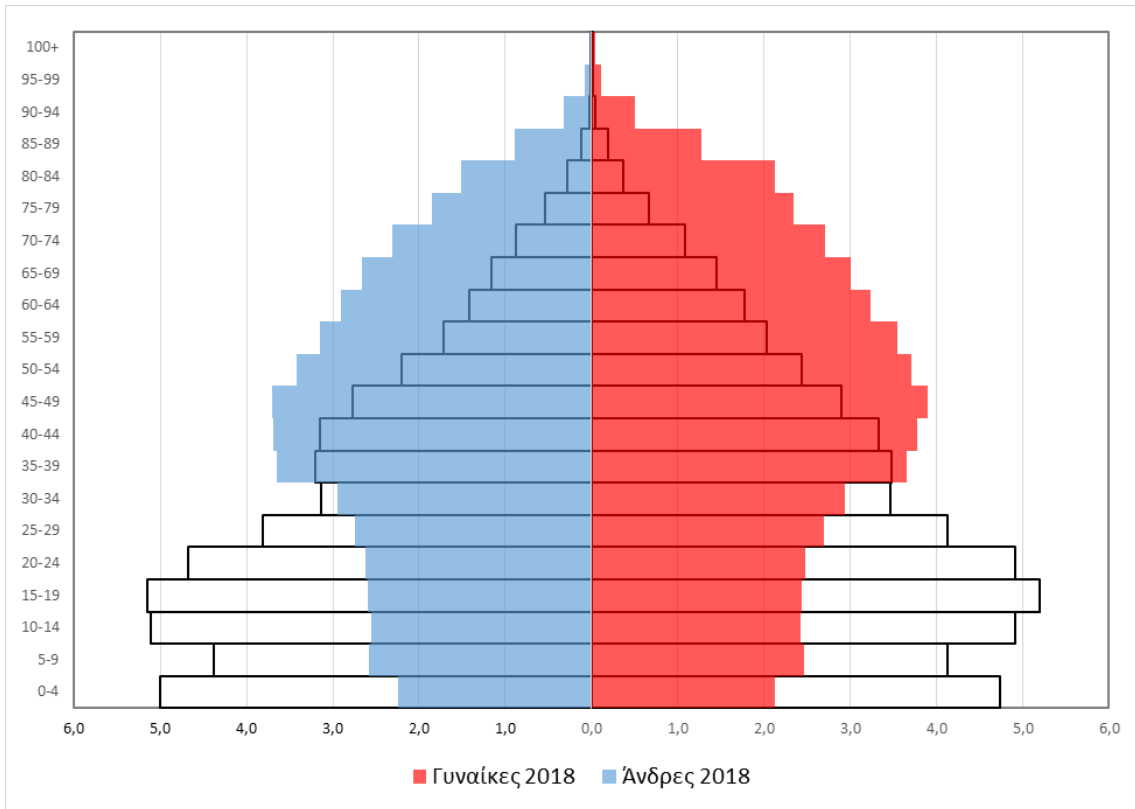
ΕΔΚΑ, Πεδίον Άρεως, 38334, Βόλος, Τηλ.: +302421074430/83666, mail: demolab@uth.gr

Υπεύθυνος Σύνταξης: Βύρων Κοτζαμάνης, e-mail: bkotz@prd.uth.gr, τηλ. : +3024210-83666/ 69677401676

Πίνακας 1: ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ (1951-2018)

	1951	2018	Μεταβολές
ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ (εκατομ.)	7,63	10741,0	+3,11 εκατομ.
ΑΣΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ , %	38%	75%	+37%
ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ %	0,5*%	9,0%	+8,5%
0-14 ΕΤΩΝ (.000)	2, 16	1,55	- 0,6 εκατομ
0-14 ΕΤΩΝ (Ποσοστό)	28,3%	14,4%	-13,9%
15-64 ΕΤΩΝ (εκατομ.)	4,95	6,86	+1,91 εκατομ.
15-64 ΕΤΩΝ (Ποσοστό)	64,9	63,8	-1,10%
65 ΕΤΩΝ + (.εκατομ)	0,52	2,34	+1,82 εκατομ
65 ΕΤΩΝ + (ποσοστό)	6,8%	21,8%	+15,0%
85 ΕΤΩΝ + (.000)	0,03	0,34	0,31 εκατομ
85 ΕΤΩΝ + (ποσοστό)	0,4%	3,3%	+2,9%
ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΒΑΣΗ 100 (συνολικός)	100	139	
ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΒΑΣΗ 100 0-14 ετών	100	72	
ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΒΑΣΗ 100 15 -64 ετών	100	138	
ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΒΑΣΗ 100 65 ετών +	100	450	
ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΒΑΣΗ 100 85 ετών +	100	1134	
ΜΕΣΗ ΗΛΙΚΙΑ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ (έτη)	30,2	44,2	+14,0 έτη
ΜΕΣΗ ΗΛΙΚΙΑ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ 15-64 ΕΤΩΝ (έτη)	35,1	41,4	+6,3 έτη
ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ ΟΛΕΣ (.000)	155,5	86,5	-69,0 ς
ΤΕΤΑΡΤΕΣ ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ + (.000)	25,0*	3,1	-21,9
ΤΕΤΑΡΤΕΣ ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ, ποσοστό	16,0%*	3,6%	-12,4%
ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ ΕΚΤΟΣ ΓΑΜΟΥ, ποσοστό	1,0%*	9,5%	+8,5%
ΘΑΝΑΤΟΙ (.000)	57,5	124,5	+67,0
ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ –ΘΑΝΑΤΟΙ (.000)	+98,0	-38,0	136,0ς
ΕΙΣΟΔΟΙ- ΕΞΟΔΟΙ (.000)	-38,0	+9,0	
ΜΕΣΗ ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΗ ΖΩΗ ΣΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ –ΑΝΔΡΕΣ- (έτη)	63,4*	78,2*	+14,8 έτη
ΜΕΣΗ ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΗ ΖΩΗ ΣΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ –ΓΥΝΑΙΚΕΣ (έτη)-	66,6*	83,3*	+16,7 έτη
ΜΕΣΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ/ΓΥΝΑΙΚΑ	2,5*	1,4*	-1,1παιδιά
ΜΕΣΗ ΗΛΙΚΙΑ ΣΤΗΝ ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑ (έτη)	29,5*	31,5*	+2,0 έτη
ΜΕΣΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ/ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΙΣ ΓΕΝΕΕΣ 1935	2,2		
ΜΕΣΗ ΗΛΙΚΙΑ ΣΤΗΝ ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΠΟΥ ΓΕΝΝΗΘΗΚΑΝ ΤΟ 1935	28,5		
ΜΕΣΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ/ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΙΣ ΓΕΝΕΕΣ 1980 (εκτίμηση)	1,5		
ΜΕΣΗ ΗΛΙΚΙΑ ΣΤΗΝ ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΠΟΥ ΓΕΝΝΗΘΗΚΑΝ ΤΟ 1980 (εκτίμηση)	30,2		
ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΠΟΥ ΓΕΝΝΗΘΗΚΑΝ ΤΟ 1935-40 χωρίς παιδιά (ποσοστό)	14,0%*		
ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΠΟΥ ΓΕΝΝΗΘΗΚΑΝ ΤΟ 1980 χωρίς παιδιά (ποσοστό)	>20,0%*		
*Εκτίμηση			

Γράφημα 1: Οι πληθυσμιακές πυραμίδες του πληθυσμού της Ελλάδας το 1951 και το 2018 (ο/ο)

¹Βλ. αναλυτικότερα Έκθεση της διακομματικής κοινοβουλευτικής Επιτροπής για το δημογραφικό, Αθήνα, 2009, σσ. 30-73.

²Φυσικά, κάτω από τους μέσους εθνικούς όρους υποκρύπτονται σημαντικές διαφοροποιήσεις, καθώς η Δυτ. Ελλάδα και η Αν. Μακεδονία είναι πολύ πιο γερασμένες από τις υπόλοιπες περιοχές

³Κάτω από τους μέσους εθνικούς όρους υποκρύπτονται φυσικά διαφοροποιήσεις, αν και οι τάσεις σύγκλισης σε επίπεδο νομού είναι εξαιρετικά ισχυρές.

⁴Βλ. και Δ. Καρκάνης [Η αύξηση της μέσης ηλικίας στην απόκτηση των παιδιών -και ειδικότερα του πρώτου- στην Ελλάδα, μια ανάλυση σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο \(2007-2016\)](#), Δημογραφικά Νέα, 34, 209.

⁵Η μελέτη αυτή ανατέθηκε και χρηματοδοτήθηκε από τον οργανισμό έρευνας και ανάλυσης Διανέοσις (www.dianeosis.org)

⁶Για μια συνοπτική παρουσίαση βλ. [Ο πληθυσμός της Ελλάδας στον ορίζοντα του 2050_60σ.](#), ΕΔΚΑ, Βόλος, 2017 (http://www.demography-lab.prd.uth.gr/1_REPORT%20PROJECTIONS_2015-50_GR_BK_2017.pdf).

⁷Β. Κοτζαμάνης, [Αναπόφευκτη η αύξηση των θανάτων και η μείωση των γεννήσεων στην Ελλάδα την επόμενη εικοσαετία](#); Δημογραφικά Νέα, 28, 2016 (http://www.e-demography.gr/news/docs/eDemography_News_Doc_00008_gr.pdf).

⁸Οι αναμενόμενες μεταβολές των πληθυσμιακών δομών μέχρι το 2035 (λιγότερο δε μέχρι το 2050) σε μεγάλο βαθμό επηρεάζονται από το μέγεθος και την δομή του πληθυσμού το σήμερα (2015). Ειδικότερα, οι γυναίκες που θα διανύσουν τις επόμενες δεκαετίες στις πλέον αναπαραγωγικές τους ηλικίες (25-40 ετών) έχουν ήδη γεννηθεί και γνωρίζουμε με σχετική ακρίβεια το πλήθος τους, όπως γνωρίζουμε με σχετική ακρίβεια και το πλήθος των ατόμων, που θα βρεθούν σε ηλικίες υψηλής θνησιμότητας (δηλ. το πλήθος όσων θα είναι > 65ετών- το 95% των θανάτων ετησίως προέρχονται από την ομάδα αυτή).

⁹Υπενθυμίζουμε ότι Η ΕΛΣΤΑΤ δεν διεξάγει έρευνα: συλλέγει και δημοσιοποιεί τα απαιτούμενα για την έρευνα δεδομένα

¹⁰Βλέπε ειδικότερα, Έκθεση της διακομματικής κοινοβουλευτικής Επιτροπής για το δημογραφικό, Αθήνα, 2009, 207 σ. (<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/510129c4-d278-40e7-8009-e77fc230adef/%CE%95%CE%9A%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%94%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%9F%CE%9C%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%97%CE%A3%20%CE%9A%CE%9F%CE%99%CE%9D%CE%9F%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%95%CE%A5%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%97%CE%9A%CE%97%CE%A3%20%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%A4%CE%A1%CE%9F%CE%A0%CE%97%CE%A3%20%CE%93%CE%99%CE%91%20%CE%A4%CE%9F%20%CE%94%CE%97%CE%9C%CE%9F%CE%93%CE%A1%CE%91%CE%A6%CE%99%CE%9A%CE%9F.pdf>)